

**TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN
KURULUŞ TARİHİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME***

**AN EVALUATION ABOUT THE ESTABLISHMENT DATE OF THE
ANATOLIAN SELJUQS**

İsmet Burak BATIR**

Öz

Malazgirt Savaşı'nın neticesinde Bizans İmparatorluğu'nun kat'i bir yenilgiye uğraması her iki taraf açısından da ciddi sonuçlar doğurmuştur. Bizans, Türkleri Anadolu'dan çıkarmak yerine var olan toprakların kaybedilmemesi siyasetini izlemiştir. Türkler ise kısa zamanda Anadolu'daki bu otorite boşluğundan istifade edip İstanbul kıyılarına kadar akınlarda bulunmuşlardır. O sırada Kuzey Suriye'de faaliyetlerde bulunan Selçuklu hanedan ailesine mensup Süleymanşah I, maiyetindeki Türkmenleri alıp Anadolu'nun batı kıyılarına kadar ilerlemiştir. Stratejik açıdan çok önemli bir yere sahip bulunan İznik'i kendisine başkent tayin etti. İlim dünyasını meşgul eden İznik'in hangi tarihte Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti olduğu meselesi bu çalışmamızda doğu ve batı kaynakları incelenerek ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Türkiye Selçuklu Devleti, Anadolu, Kutalmışoğlu Süleymanşah I, Kılıçarslan I, İznik

Abstract

At the end of the Battle of Manzikert, the certain defeat of Byzantine Empire led to serious events for both sides. The Byzantine Empire, instead of trying to remove Turks from Anatolia, followed up the policy that not to lose their own land. However, Turks utilized the absence of authority in Anatolia and invaded all the way to the coasts of Istanbul in a short span of time. During that time, Seljuqian noble family member Suleyman Shah, who was being involved in activities in North Syria, led his Turkmen courtier and gained ground till the west coasts of

* Bu makale "Selçuklu Başkenti İznik" başlıklı Yüksek Lisans tezine eklemeler yapılarak elde edilmiştir.

** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
İstanbul/Türkiye ismetburakbatir90@gmail.com

Anatolia. He assigned Iznik as their capital city which had great strategic importance. In this study, it will be revealed the matter of the date when Iznik had been assigned as the capital of Anatolian Seljuqs by investigating the eastern and western sources.

•

Keywords

State of Turkey Seljuqs, Anatolia, Suleiman ibn Qutulmish, KilijArslan I, Iznik

GİRİŞ

Türkler tarihte birçok devlet kurmuşlardır ve bu devletlerin en önemlilerinden birisi de yaşadığımız Anadolu coğrafyasını kendisine yurt edinmesi hasebiyle Türkiye Selçuklu Devleti'dir. Bu nedenle Türk tarihinde önemli bir yer tutan bu devlet hakkında günümüze kadar siyasi, iktisadi, sosyal vb. alanlarda birçok araştırmalar yapılmıştır. Ancak söylemeliyiz ki devletin kuruluş aşamasına gelindiğinde kaynak yetersizliği birçok soruyu da beraberinde getirmektedir. Bunlardan birisi de Türkiye Selçuklu Devleti'nin hangi tarihte kurulduğu meselesidir. Sadece Türkiye Selçuklu Devleti'ne has olmayan bu sorun yine aynı zamanlarda Anadolu'da varlık gösteren Saltuklular, Mengüçükler ve Dânişmendliler Beyliklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Hatta daha da ileri gidecek olursak çok daha geç tarihte kurulan Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi üzerine yapılan araştırmalarda dahi benzer sorunu görmekteyiz.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşuyla alakalı daha önce İbrahim Kafesoğlu "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu"¹ adlı makalesiyle konuyu incelemesine rağmen kuruluşa dair ortaya atılan görüşler subjektif olduğundan bu konunun yeniden gözden geçirilmesi ihtiyaç haline gelmiştir. Ayrıca Kafesoğlu'nun makalesinden sonra bu konu ile ilgili çalışma yapan araştırmacıların görüşlerine de yer verilerek makalenin kapsamını genişletmiş olacağız.

Selçuklu ailesinin atası olan Selçuk Bey'in 1009 tarihinde Cend'te ölümü üzerine Oğuz gruplarının başına Arslan Yabgu geçmiştir. 1025 yılında Gazneliler ile mücadele sırasında oğlu Kutalmış ve maiyeti ile birlikte esir düşen Arslan Yabgu, Kâlinçar kalesine hapsedildikten 7 yıl sonra 1032 yılında öldü. Gazneliler'in içinde bulunmuş olduğu karışıklıktan faydalanan Kutalmış da hapsedildiği kaleden kaçarak Buhara'ya geldi. Burada yeniden güç kazanan Kutalmış, yanındaki Türkmenler ile birlikte çevreyi yağmalamaya başlayınca ailenin başında bulunan Tuğrul Bey kâfirler ile savaşması için ona sınır bölgelerini iktâ etti. Azerbaycan ve Doğu Anadolu bölgelerinde Bizans'a karşı başarılı seferlerin içerisinde bulunan Kutalmış 1063 tarihinde saltanat iddiasında bulunarak Tuğrul Bey'e karşı isyan etti. Başarısızlıkla sonuçlanan bu isyan hareketinden sonra Kutalmış'ın oğullarını yanında tutan Alp Arslan oğullarından gelebilecek herhangi bir isyana karşı tedbir aldığını görüyoruz. Ancak Malazgirt

¹ İbrahim Kafesoğlu, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10-11 , (1981), İstanbul.

Savaşı'nın ardından 464/1072 yılında Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın beklenmedik bir şekilde ölümünden sonra merkezde taht mücadelelerinin yaşandığı esnada Kutalmış'ın oğlu olan Süleymanşah ve kardeşlerinin bir fırsatını bulup ya da Melikşah'ın serbest bırakması sonucu Urfa ve Birecik bölgesine geldikleri görülmektedir. Daha sonra Kuzey Suriye'de faaliyetlerde bulunan Süleymanşah ve kardeşi Mansur ile birlikte Bizans'ın içinde bulunduğu karışıklıklardan faydalanıp batıya doğru ilerledi. 467/1075 yılında Bizans Valisi Martavkosta'nın hâkimiyetindeki Konya'yı daha sonra da Romanos Makri'nin elinde bulundurduğu Gavele (Gevele) kalesini ele geçirdiler. Kutalmışoğulları etrafına topladığı büyük Türkmen kitleleri ile çok geçmeden Batı Anadolu bölgesinde büyük bir güç haline geldi. Süleymanşah, Bizans'ın içinde bulunduğu iç karışıklıklarından faydalanarak hâkimiyetinde bulunan toprakları genişletmek için kurulması planlanan devletin merkezini Bizans'ın Anadolu'ya açılan kapısı olan İznik olarak belirledi.

Ortaçağ tarihinin Selçuklu kısmıyla ilgilenen birçok ilim adamı Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş tarihi hakkında muhtelif tarihler ileri sürmüştür. Bunlardan en önemlilerinin görüşlerini yazımızda değerlendireceğiz. Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu hakkında günümüze kadar üzerinde durulan yedi farklı tarih belirtilmiş, biz de üzerinde durulan bu tarihleri (465/1073, 467/1075, 469/1077, 470/1078, 472/1080, 473/1081 ve 484/1092) kronolojik sırasıyla tahlil etmeye çalışacağız.

Mehmet Altay Köymen'in Görüşü

Bu görüşleri kronolojik sıra dâhilinde anlatacak olursak buna göre ilki Mehmet Altay Köymen tarafından ortaya atılan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin 465/1073 yılında kurulduğu fikridir. Köymen, 465/1073 tarihinden sonra devletin iki defa daha (469/1077 ve 494/1092'de) kurulduğunu belirtmektedir.² Ona göre, Türkiye Selçuklu Devleti, Büyük Selçuklu Devleti'nin vasal devleti olup, Kutalmışoğulları ancak Melikşah zamanında Büyük Selçuklulara katılabilmıştır. Geç katılmasının nedenini de Mikâil ve Arslan Yabgu'nun oğulları arasındaki husumetin bu tarihe kadar devam ettiğini, bundan dolayı da Anadolu topraklarının Yabgululara³ teslimi konusunda Melikşah'ın mütereddit olduğunu ileri süren Köymen, zamanın halifesinin arabuluculuk yapmasıyla Kutalmışoğullarına bir ferman verilerek Anadolu'da devlet kurmalarına müsaade

² Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1993, s. 102; a. mlf, "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *TTK Belleten*, C. LVII/218, (1993), 71-79.

³ Yabgulu Türkmenler hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Ateş, "Yabgulular Meselesi", *TTK Belleten*, C. XXIX/115, Ankara 1965, s. 517-525.

ettiği şeklinde açıklamıştır.⁴ Fakat bu fermanın sadece bir kişiye değil, bazı kaynaklara göre dört bazı kaynaklara göre de beş Kutalmışoğluna birden verildiğini ve Melikşah'ın bunu bir şahsın hâkim olacağı devlete nispetle, dört veya beş kardeşin ortaklaşa hâkim olacağı bir devletin daha zayıf olacağını düşünerek bu şekilde hareket ettiğini savunmuştur. Köymen, her ne kadar Anadolu topraklarının Kutalmışoğullarına tevcih edildiğini söylese de Sultan Melikşah'ın Anadolu'da kendine bağlı Saltukoğulları, Mengüçükoğulları ve Danişmendoğulları gibi beylikler kurulmasına izin vererek Kutalmışoğullarının içinde oldukları bir devletten gelebilecek olası bir tehlikeye karşı tedbir aldığını belirtmiştir.⁵

Köymen, Türkiye Selçuklu Devleti'nin ikinci kuruluşunu ise Kutalmışoğulları arasında Süleymanşah'ın diğer kardeşlerinin bertaraf edilip tek başına hükümdar olması ve Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın kendisine bu yönde bir menşur göndermesine dayandırmaktadır. Ona göre ilk kez 465/1073 yılında dört kardeşe birden verilen Anadolu'da hüküm sürebilme fermanı Porsuk tarafından Mansur'un te'dip edilmesiyle artık bir hükmü kalmamıştı.⁶ Bu nedenle devletin parçalanma dönemine girdiğini bundan dolayı da daha önceden çeşitli sebeplerle kendisini ispat etmiş olan Süleymanşah'a devleti tek başına kurma menşuru verilerek devletin ikinci defa kurulduğunu belirtmektedir (1077).⁷ Devletin üçüncü kuruluşunu da 484/1092 yılı olarak belirleyen Köymen, Melikşah katledilince merkezdeki otorite boşluğundan faydalanan Süleymanşah'ın oğulları Kılıç ve Dâvud (Kulan) Arslan, İznik'e gelerek fetret devrinde olan devleti tekrar vücuda getirmişlerdir.⁸

Türkiye Selçuklu Devleti'nin 465/1073 yılında kurulduğu fikrini değerlendirdiğimizde, Melikşah, tahta çıktığı sırada merkezdeki karışıklıklardan faydalanan Kutalmışoğulları, bir fırsatını bularak Anadolu'ya kaçmış ve ilk olarak Urfa-Birecik yöresinde görünmüşlerdi. İsimlerini bilmediğimiz bu

⁴ M. Altay Köymen her ne kadar Melikşah'ın Kutalmışoğullarına Anadolu topraklarında hüküm sürme yetkisi verme konusunda kararsız kaldığını belirtmiş olsa da; tarihî kayıtların seyri dikkate alındığında Kutalmışoğullarına böyle bir yetkinin verilmiş olamayacağı ve onlar Sultan Alparslan'ın ölümünden sonra Kuzey Suriye ve Anadolu'da ortaya çıktıkları görülecektir. Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân fi târihi'l-â'yân*, (çev. Ali Sevim), Ankara 2011, s. 202; Aksarayî, *Müsâmeretü'l ahbâr ve müsâyeretü'l-ahyâr*, çev Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 14. Ayrıca bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2004, s. 76.

⁵ Köymen, *a.g.e.*, s. 103; a. mlf, *a.g.m.*, s. 73; Kafesoğlu, *a.g.m.*, s. 2.

⁶ Porsuk-Mansur mücadelesi için bkz. Gregory Abu'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), C. I, Ankara 1999, s. 328.

⁷ Köymen, *a.g.e.*, s. 106.

⁸ Köymen, *a.g.e.*, s. 110.

Kutalmışoğulları'nın bir kısmı Filistin civarında faaliyet gösterirken Süleymanşah da Kuzey Suriye'de faaliyetlerde bulunmuştu. Kutalmışoğulları'nın bu bahsedilen mahallerde bulunması Sıbt'ın kaydına göre⁹ 467/1075 yılına tesadüf etmektedir. Dolayısıyla onlar daha Anadolu topraklarına henüz gelmemişken Anadolu'da bir devlet kurmaları ihtimal dâhilinde görünmemektedir. Dönemin Bizans kaynakları tetkik edildiğinde ise 465/1073 yılı gibi erken tarihte ve başkente çok yakın bir mevkide kurulan bir devletten bahsetmemeleri olanaksızdır. Her ne kadar Köymen, Melikşah'ın Kutalmışoğulları'ndan Büyük Selçuklu Devleti'ne karşı gelebilecek bir tehdidi en aza indirmek için muhtelif beyliklerin Anadolu'da kurulmasına müsaade ettiğini savunmuş ise de; Malazgirt Savaşı'nın hemen akabinde Anadolu'da herhangi bir beylik ya da devlet oluşumuna rastlanmadığı açıktır. Savaş kazanıldıktan sonra Türkmenler ve gaza yapan Oğuz beyleri ganimet elde edebilmek için Anadolu'nun her yerine yayılarak yağma ve talan amacıyla akınlar gerçekleştirdiklerine şahit olmaktayız.¹⁰ Kaynaklarda Anadolu'da faaliyette bulunan ilk beylerden Artuk ve Tutağ'ın isimlerinden oldukça söz edildiği ve adı geçen Saltukoğulları, Mengüçkoğulları ve Danişmendoğulları beyliklerinin de Malazgirt Savaşı'ndan çok daha sonra kurulduğu aşikârdır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin ikinci kuruluşunu 1077 tarihi olarak veren Köymen, Sultan Melikşah'ın Süleymanşah'a yaptığı hizmetlerden dolayı Anadolu'da tek başına vasal bir devlet kurma menşuru verdiğini kaydetmiş ise de; ailevî husumetlerden dolayı her zaman kontrol altında tutmayı istediği Kutalmış'ın oğullarından birisine böyle bir serbesiyet tanınması mâkul gelmemektedir. 484/1092'de zaten var olan bir devletin başına geçen Kılıç Arslan I ve Dâvud (Kulan) Arslan, Türkiye Selçukluları Devleti'nin nâib yöneticileri olan Ebü'l-Kâsım ve Ebü'l-Gâzi tarafından hem siyâsî hem de ekonomik alanlarda Bizans ile ilişki içerisindedir. Hatta Anna Komnena'nın¹¹ Ebü'l-Kâsım'dan emîr ve İznik Sultanlığı'nın yöneticisi diye bahsetmesi bir devletin varlığına

⁹ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, s. 202.

¹⁰ Anna, Türklerin Anadolu'daki yağmalarına geniş yer vermiştir. Anna Komnena, *Alexiad-Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 1996, s. 16-19. Krş. Muharrem Kesik, *1071 Malazgirt Zafere Giden Yol*, İstanbul 2013, s. 131-144.

¹¹ Ebü'l-Kâsım'ın Dragos Çayı antlaşmasını bozan hareketleri ve Bizans'ın egemenlik alanlarına tecavüz ettiği gerekçesiyle askerî yol ile herhangi bir ilerleme kat edemeyeceğini anlayan imparator diplomatik yollarla Ebü'l-Kâsım'ı bir nebze de olsun durdurmaya çalışmıştır. O'nu başkente çağırıldığında yazdığı mektubu tahlil edildiğinde Ebü'l-Kâsım'ın İznik'in tek hâkimi olduğu görülecektir. Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 198 v.d.

apaçık bir delil niteliğindedir. Süleymanşah'ın ölümünden sonra Ebü'l-Kâsım dönemine ait kaynakların yeterince mevcut olmaması nedeniyle onun nasıl bir devlet idare ettiğini bilmemekteyiz. Burada yeni bir devlet kurmaktan ziyade mevcut devletin tüm mekanizmalarının el değiştirmesi söz konusudur. Türkiye Selçuklu Devleti'nin sadece hangi tarihte payitaht olduğu hususu üzerinde durarak nerede kurulduğuna dair fikir yürütmemiştir.

Osman Turan'ın Görüşü

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu 467/1075 yılında kurulmuş olduğunu kabul eden Osman Turan bu düşüncesini Suriye bölgesi tarihçilerinden olan el-Azîmî'nin eserindeki "Kutalmışoğlu Süleymanşah İznik ve ona tâbi yöreleri 466/467-1074/75 yılında fethetti" ifadesine dayandırmaktadır¹² Fakat Azîmî'de geçen bu kayda şüpheyle yaklaşmak gerekmektedir çünkü o, 469/470-1078/79 senesi yılına ait bir kayıta¹³ Aleksios Komnenos'un bu yıl Bizans imparatoru olduğunu kaydetmektedir. Bilindiği gibi Aleksios Komnenos, hemen hemen bütün doğu ve batı kaynaklarının da ittifak ettiği üzere 473/1081 yılında Bizans tahtına çıkmıştır. Osman Turan, Azîmî'deki bu kaydı yeterli görüp devletin kuruluşunu temellendirdiği 467/1075 yılını bu ifadeden dolayı doğrudan kabul etmiştir. Ayrıca İznik'e epey uzaklıkta bir coğrafyada ve olayın geçtiği tarihten çok sonra yazılan bu eserin verdiği kayıtlara da ihtiyatla yaklaşmak gerektiği inancındayız.

Nitekim çağdaş Bizans kaynakları tarafından kaleme alınan eserlerde 467/1075 yılı için Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulduğuna dair bir kayda rastlayamıyoruz. Nikephoros Botaniates, 470/1078 yılında Bizans tahtına çıkmak için ayaklandığında ilk olarak İznik'e gitmeyi hedeflemişti. İmparator VII. Mikhael ile anlaşan Süleymanşah ise Botaniates'in İstanbul'a gelişini engellemek için geçmesi muhtemel yollar üzerine birliklerini yerleştirmişti. Bunu haber alan Botaniates, Erbasan'ı¹⁴ elçi olarak Süleymanşah'a göndererek imparatorundan daha

¹² el-Azîmî, *Azîmî Tarihi - Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538=1038/39-1143-44)*, (metin, çev., notlar ve açıklamalar, Ali Sevim), Ankara 2006, s. 24; Osman Turan, *a.g.e.*, s. 84; a. mlf, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 2003, s. 281; a. mlf, "Süleymanşah I", *İA*, c. XI, s. 206; a. mlf, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1993, s. 139.

¹³ Azîmî, *a.g.e.*, s. 26.

¹⁴ Sultan Alp Arslan'ın kardeşi Gevher Hatun'un kocası olan bu Selçuklu Şehzâdesi Kavurd Bey ile Alp Arslan arasındaki mücadeleden Kavurd Bey'in yanında yer alarak öncü kuvvetlerine kumanda etmişti. Ancak Alp Arslan'ın Kavurd Bey'i itaat altına almasından sonra Alp Arslan'ın gazabına uğramaktan korkan Erbasan maiyetindeki kuvvetlerle Anadolu'ya girmiş, Bizans'a sığınarak ona çeşitli unvanlar verilmişti. Böylelikle ilk defa bir Selçuklu hanedan üyesi Bizans'a sığınmış oluyordu. Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayî-nâmesi (952 - 1136) ve Papaz Grigor'un zeyli (1136 -*

fazla vaatlerde bulunarak kendi yanına çekmeyi başarmıştı. Botaniates'in Süleymanşah ile anlaşmadan önce İznik'e gitmek istemiş olması akla orada herhangi bir gücün olmadığını getirmektedir. Süleymanşah eğer İznik'i başkent yapmış olsaydı Botaniates'in Erbasan'ı elçi olarak Süleymanşah'a göndermesi düşünülemezdi. Bahsettiğimiz tarih 470/1078 tarihidir ki Osman Turan'ın devletin kuruluşu için verdiği 467/1075 tarihi ne kadar erken bir tarih olduğunu bize göstermektedir.¹⁵

İznik kolay ele geçirilebilen bir şehir olsaydı birkaç asır önce gerçekleşen güçlü Arap saldırılarında şehir kolaylıkla Arapların eline geçmiş olurdu. Yine I. Haçlı Seferi'nde şehirde bulunan az sayıdaki Türk birliğine karşın Haçlı ordularının günler süren kuşatması sonrasında, ancak araya Bizans İmparatorluğu'nun girmesiyle can güvenliklerini sağlayan Selçuklu kuvvetleri şehri gönüllü olarak terk etmeleri, şehrin kolaylıkla ele geçirilmesinin mümkün olmadığını göstermektedir.¹⁶ Bununla birlikte 468/1076 yılında Artuk ve Tutak Beylerin İzmit civarına kadar gelip, buralarda yağma ve talan faaliyetlerinde bulunması Bizans kaynaklarında büyük bir yankı uyandırdığı görülürken, 467/1075 yılında İstanbul'un yanı başında böylesine olağanüstü bir olayın gerçekleşmesinin çağdaş Bizans kaynaklarının gözünden kaçması ihtimal dâhilinde görünmemektedir. Azimî'nin bu kaydından yola çıkan Osman Turan'ın Türkiye Selçuklu Devleti hakkında böyle erken bir kuruluş tarihi vermesi fikrine şüphe ile yaklaşılmasında fayda mülahaza ediyoruz. Bu nedenlerden dolayı İznik'in 467/1075 gibi erken bir tarihte Selçuklular tarafından fethedilmesi oldukça zor görünmektedir.

Ali Sevim'in Görüşü

İznik'in 467/1075 yılında Selçuklu başkenti olduğuna dair bir diğer görüş de Ali Sevim tarafından belirtilmiştir. Ali Sevim, İznik'in başkent oluşunu, "O, 1075 yılında İstanbul'un hemen yanı başında büyük ve tarihî bir Bizans kenti olup, sağlam surlara sahip bulunan İznik'i fethetti ve burasının temellerini atmaktâ

1162), Çev. Hrant D. Andreyan, Ankara, 1987, s. 137-138; Sibt İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, s. 168; M. Halil Yinanç, *a.g.e.*, s. 65;

¹⁵ Nikephoros Botaniates'in imparatorluk mücadelesi için bkz. Zonaras, *a.g.e.*, s. 148; Bryennios, *a.g.e.*, s. 133 v.d; Attaleiates, *a.g.e.*, s. 238 v.d; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 23, 2. dipnot; Süryani Mihaél, *a.g.e.*, s. 34; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 151; Krş. Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 2017, s. 322-323; İsmet Burak Batır, "Selçuklu Başkenti İznik", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 36-42.

¹⁶ I. Haçlı Seferi ve Haçlı ordularının İznik kuşatması hakkında detaylı bilgi için bkz. Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 21-33; Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 336-337; A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, İstanbul 2016, s. 445-469; Batır, *a.g.t.*, s. 92-97.

olduğu Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti yapmak suretiyle devletini kurdu" şeklinde ifade etmiştir.¹⁷ Muhtemelen Ali Sevim Osman Turan gibi el-Azîmî'deki kaydı esas alarak böylesine erken bir tarihi Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş tarihi olarak zikretmiştir.

Mükrimin Halil Yinanç'ın Görüşü

Mükrimin Halil Yinanç tarafından desteklenen görüşe göre ise Süleymanşah Türkiye Selçuklu Devleti'ni 469/1077 tarihinde Konya'da kurmuştur.¹⁸ Onun tarihî kaynaklara dayandırarak öne sürdüğü 469/1077 fikri Kutalmışoğulları arasında yaşanan ayrılıklardan kaynaklanmaktaydı. Yinanç, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş sürecinden şu şekilde bahsetmiştir; Nikephoros Bryennios, daha önce Botaniates'in selefi olan imparator VII. Mikhail'e karşı sürdürdüğü ayaklanmayı yeni imparatora karşı da devam ettirmişti. Botaniates, Bryennios'un isyanına karşı daha önce yardım talep ettiği Kutalmışoğulları'ndan tekrar yardım istemek zorunda kaldı. Bu yardım isteğine olumlu cevap veren Kutalmışoğulları derhal İstanbul'un yakınlarına kadar geldiler. Aralarında Anadolu hâkimiyeti konusunda husumet bulunan bu kardeşlerin bundan sonra aralarının daha da açıldığını söyleyen Yinanç devamında Süleymanşah'ın Sultan Melikşah'ın metbu'u olduğunu iddia ederek Mansur'un bertaraf edilmesi için ondan yardım istediğini belirtmiştir. Bunun üzerine Melikşah tarafından Anadolu'ya Emîr Porsuk gönderilmiş,¹⁹ Süleymanşah ile birleşen Porsuk'un kuvvetleri Mansur ile

¹⁷ Ali Sevim, *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*, Ankara 1990, s. 26; a.mlf, "Kutalmışoğlu Süleymanşah ve Devleti", *Makaleler*, (yay. haz. E. Semih Yalçın, Süleyman Özbek), Ankara 2005, s. 337; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi – Siyaset, Teşkilât, Kültür*, Ankara 1995, s. 422.

¹⁸ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, İstanbul 1944, s. 109.

¹⁹ Emîr Porsuk'un Anadolu'ya gönderilmesiyle alakalı konu ile ilgili araştırma yapan tarihçiler tarafından iki görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden ilkinde göre; Sultan Melikşah'ın Süleymanşah ve Mansur arasında vuku bulan hâkimiyet sorunu üzerine Süleymanşah'ın yanında yer alarak bu sırada Bizans'a sığınmış bulunan Mansur'un ortadan kaldırılması için Emîr Porsuk'u Anadolu'ya göndermişti. Bkz. M. Halil Yinanç, *a.g.e.*, s. 105; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 75; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 2000, s. 118-119; Sevim-Merçil, *a.g.e.*, s. 423; Sevim-Yücel, *Türkiye Tarihi-Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara 1989, s. 101. Diğer bir görüş ise, merkezîyetçi yönetime büyük önem veren Sultan Melikşah, Emir Porsuk'u Anadolu'da kendi istekleri doğrultusunda hareket eden Kutalmışoğulları'nın her ikisinin üzerine olduğunu savunmaktadır. Bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 87 v.d; a. mlf, *Selçuklular Tarihi*, s. 283; a. mlf, "Süleymanşah I", *İA*, s. 207-208; Claude Cahen, "Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)", (çev. Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız), *TTK Belleten*, c. LI/201, Ankara 1987, s. 1410; Abdülkerim Özeydin, "Anadolu Selçukluları", *İslâm Tarihi*, (ed. Burhaneddin Kayıhan), c. VIII, İstanbul 1994, s. 102; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, (ed. H. Dursun Yıldız), c. VIII, İstanbul 1989, s. 214. Bize göre de ikinci görüş tarihî kayıtlara uygun

yapılan savaştan galip çıkmıştı. Sultan'a sadık kalan Süleymanşah ödüllendirilerek Anadolu sahasının hükümdarı olma menşuru gönderilmişti. Daha sonra Anadolu'daki diğer beylere karşı Süleymanşah'ın üstünlüğünü arttırmak adına Abbasi halifesinin de ona hil'at ve unvan verdiğini savunan Yinanç, Süleymanşah'a yazışmalarda "Sultan" unvanıyla hitap ettiğini, böylelikle Süleymanşah'ın Anadolu'nun tek sahibi olduğunu savunmuş, ancak Sultan Melikşah'ın divanında Süleymanşah'ın "Sultan" olarak değil de "Melik" olarak tanındığını ve Konya'yı kendine başkent edindiğini belirtmiştir.²⁰

Süleymanşah ve Mansur arasındaki sorun karşısında Büyük Selçuklu Devleti'nin Sultanı Melikşah'ın Emîr Porsuk'u görevlendirmesiyle Mansur'un ortadan kaldırılması ve bunun sonucunda Süleymanşah'a 469/1077 yılında "Sultan"lık unvanı verildiğini ileri süren Yinanç'ın bu anlatımı tarihî hadiselerle uygun düşmemektedir. 469/1077 yılında Edirne'ye girerek imparatorluğunu ilan eden Bryennios, 3 Nisan 1078 tarihinde imparator olan Botaniates'e karşı da isyanını devam ettirmişti. İmparator Botaniates'in isyanı bastırabilmek için Selçuklu birliklerine başvurması ve Mansur'un Porsuk tarafından ortadan kaldırılması hadisesinin 1078 senesine isabet etmesi nedeniyle Yinanç'ın 1077 yılında devletin kurulmuş olabileceği ihtimalini zayıflatmaktadır.²¹ Üstelik ailevi husumetlerinden dolayı araları bozuk olan Melikşah'ın Süleymanşah'a Anadolu'da egemenliğini pekiştirmesi ve diğer Türk beylerine karşı meşruiyetini artırabilmesi için sancak ve hil'at gönderdiğini ve Abbasi halifesinin de saltanat menşuru gönderdiğini belirtmesi gerçeklikten uzak bir hadisedir.²² Böylelikle Türkiye Selçuklu Devleti'nin 469/1077 tarihinde Konya'da kurulduğu fikrine ihtiyatla yaklaşılması kanaatindeyiz.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu için ortaya atılan en eski fikirlerden birisi de Halil Ethem tarafından tercüme edilen *Düvel-i İslâmiyye* adlı eserde, Türkiye Selçuklu Devleti'nin 469/1077 yılında Konya'da payitaht olduğu

düşmektedir. Çünkü bu tarihte Kutalmışoğulları'nın aralarında husumet olduğuna dair herhangi bir delile rastlanılmamıştır. Çağdaş Bizans kaynakları Attaleiates ve Bryennios da geçen kayıtlar tetkik edildiğinde birlikte hareket eden Kutalmışoğulları'nın üzerine Emîr Porsuk'un gönderildiğine dair net ifadeler bulunmaktadır. Mikhael Attaleiates, *Tarih*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 2008, s. 262-263; Nikephoros Bryennios, *Tarihin özü: (Anadolu'da ve Rumeli'nde 1070-1079 döneminin tarihi)*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 2008, s. 147 v.d.

²⁰ Yinanç, *a.g.e.*, s. 105-106.

²¹ Zonaras, *Tarihlerin özeti: (kitap XVII-XVIII)*, çev. Bilge Umar, İstanbul 2008, s. 152; Bryennios, *a.g.e.*, s. 141-142; Attaleiates, *a.g.e.*, s. 239; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 23; Abu'l-Farac, *a.g.e.*, c. I, s. 327-328; Kafesoğlu, *a.g.m.*, s. 6.

²² Yinanç, *a.g.e.*, s. 106.

görüşüdür.²³ Devletin kuruluşundan “Anadolu Selçukîleri ki bunlara Rum Selçukîleri ve Konya Selçukîleri dahi derler. Kutalmış b. İsrail Arslan b. Selçuk'tan inerler. Bu hanedanın müessisi olan Süleyman-ı evvel 470 h. (1077) de câlis olmuştur” şeklinde bahsetmektedir. Yukarıda beyan edilen hususlar bu düşünce içinde söz konusu olup, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu bize göre daha sonra olmalıdır.

Z. Velidî Togan'ın Görüşü

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşuna dair ortaya atılan bir diğer iddia Zeki Velidî Togan'ın devletin 472/1080 tarihinde İznik'te kurulduğu fikridir. Bu görüşe göre; Kutalmışoğulları etrafında toplanan Türkmenler, Yabgu soyuna mensup hanedan üyelerinin saltanatta hakkı olduğunu, diğerlerinin ise o makamı gasp eden bir mütegalibe²⁴ hükmünde görüyorlardı. Türkmenlerin “Türkmencilik” akımını nasıl gördüğünü “*Türkmenlerce <beğ>lerin yaşça büyüğü <yabgu> oluyordu; onlarca milletin hakikî reisi ancak yabgu idi. Arslan'dan sonra Yusuf, sonra Musa Türkmenlerce Yabgu tanındı... Türkmenler, hep meşru yabgu ve inallarının ve onların oğullarının etrafında toplanıyorlardı. Arslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış ve onun oğlu olan Anadolu'nun hakikî fâtihi Süleyman, Musa Yabgu'nun oğlu Hasan ve Yusuf Yabgu'nun oğlu İbrahim Inal gibi zevatin etrafında toplanıyorlardı.*” sözleriyle açıklamıştır.²⁵ Ona göre, Süleymanşah'ın önderliğinde sayıları 70.000'ı bulan Türkmenler, Anadolu'ya gelerek 472/1080 yılında İznik'i fethetmiş, burasını Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti yapıp Anadolu'yu Türkmen beyleri arasında bölüştürerek idare etmiştir.²⁶

Mikâil'in oğulları ile Arslan Yabgu'nun oğulları arasındaki ilişkileri de Türkmencilik görüşü ile açıklayan Togan, Kutalmışoğullarını Anadolu'ya akınlar halinde göç ederek gelmiş olan ve Büyük Selçuklu Devleti'nin başında bulunan Mikâil oğullarından nefret eden Türkmenler tarafından benimsendiğini belirtmiştir.²⁷ Alparslan'ın, Kutalmış'ı ve Musa Yabgu'yu nasıl bertaraf ettiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda Türkmenlerin, Kutalmış'ın oğullarının etrafında toplanmasının haklı olacağı iddiasında bulunmuştur. Durumu çok farklı bir açıdan ele alan Togan, devletin kuruluşuna delil olabilecek herhangi bir kaynak kullanmamış, yalnızca 472/1080 yılında İznik, Selçuklu devletinin başkenti oldu ifadesiyle Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu izah etmiştir. Bizim görüşümüze göre Türkmencilik fikri her ne kadar Kutalmışoğulları'nın

²³ Stanley Lane-Poole, *Düvel-i İslâmiyye*, (çev. Halil Ethem), Ankara 1927. s. 210.

²⁴ Gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan (kimse).

²⁵ Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, c. I, İstanbul 1946, s. 185.

²⁶ Togan, *a.g.e.*, s. 186.

²⁷ Selçuklu ailesindeki bu husumetin detaylı bilgisi için bkz. Ateş, *a.g.m.*, s. 517-525

etrafında toplanmalarının arkasında önemli bir neden gibi dursa da herhangi bir delil ve kaynak gösterilmeden verilen izaha ihtiyatla yaklaşılmasında fayda görmekteyiz.

J. Laurent'ın Görüşü

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş süreci ile alakalı olarak daha çok çağdaş Bizans kaynaklarını referans alan²⁸ Joseph Laurent, Süleymanşah'ın kendi toprakları üzerinde siyasi ve ekonomik bağımsızlığını elde ederek 473/1081 tarihinde İznik'te devletini kurduğunu savunmuştur.²⁹ Ona göre, Kutalmışoğulları, Sultan Melikşah'ın tahta cülus ettiği zaman merkezde yaşanan kargaşalıklardan faydalanarak bir isyan neticesinde Anadolu'ya geldiği ve Sultan Melikşah'ın uzlaşmayı istememesine rağmen Nizâmü'l-mülk'ün arabuluculuk yapması sonucunda istemeyerek de olsa Kutalmışoğullarına İstanbul Boğazı'na kadar ulaşan Anadolu topraklarını tevcih ettiğini savunmuştur.³⁰

Bu uzlaşmanın geçici bir süreyle olduğunu belirten Laurent, kısa bir süre sonra Emîr Porsuk'un Mansur'u bertaraf etmesi için Anadolu'ya gönderildiğini ve yapılan mücadele sonunda Mansur'un Bizans ile anlaşmasını gerekçe göstererek onu ortadan kaldırdığını söylemiştir. Hâlbuki 470/1078 yılında iki kardeşin de Bizans ile işbirliğinde olduğu bilinmesine rağmen neden Süleymanşah'ın değil de Mansur'un öldürüldüğü sorusunu akıllara getiren yazar bu sorunun cevabını da şöyle vermektedir: Artuk Bey'in Anadolu'da yağma faaliyetleri sürdürdüğü 466/1074 yılında henüz Süleymanşah'ın burada olmadığını, onun Bizans'ı kendisine müttefik edinerek daha bilinçli ve kalıcı adımlar attığını, Mansur öldükten sonra da 470/1078 yılından itibaren Anadolu'da bulunan Türklerin tek lideri konumuna geldiğini belirtmiştir.³¹ Bizce Emîr Porsuk 470/1078 tarihli Anadolu'ya yaptığı seferinde her ne kadar Mansur'un ölümüyle sonuçlanan bir sefer gerçekleştirmiş ise de onun sadece Mansur üzerine değil Kutalmışoğullarının bertaraf edilmesi için görevlendirilmiş bir kumandan olduğu şüphesizdir. Mansur'un Emîr Porsuk ile karşılaştığı sırada kardeşi Süleymanşah'ın nerede olduğu hakkında kaynaklar herhangi bir bilgi vermemektedir. Mansur, İstanbul civarında İmparator Botaniates ile ilişki kurduğu sırada belki de o Batı Anadolu'da başka faaliyetler yürütüyordu.

²⁸ Joseph Laurent, İslam kaynaklarının birçoğunun gerçeği yansıtmadığını söyleyip böylesine mühim bir konuyu incelerken dikkate almamıştır. Bu nedenle onun anlattıklarını değerlendirirken oldukça titiz davrandık.

²⁹ Joseph Laurent, "Rum (Anadolu) Sultanlığının Menşei", (çev. Yaşar Yücel), *TTK Belleten*, c. LII/202, s. 226.

³⁰ Laurent, *a.g.m.*, s. 222.

³¹ Laurent, *a.g.m.*, s. 223.

Süleymanşah, Mansur ile birlikte olsaydı muhtemelen aynı sonu kendisi de yaşamış olacaktı. Nitekim merkezîyetçi bir anlayışa sahip olan Sultan Melikşah, Emîr Porsuk'u Anadolu'ya Kutalmuşoğullarını itaat altına almak için göndermişti.³²

472/1080 yılından itibaren Türklerin Bizans'ın Anadolu'da sahip olduğu bütün şehirlerde varlığını hissettirdiğini, Bizans'ın içinde bulunduğu siyasi buhrandan faydalanıp ya imparatorun ya da taht üzerinde hak iddia eden kişinin adına hareket etmeye başladığını, bu ortamdan yararlanan Süleymanşah'ın da İznik'i kendisine başkent yapmayı başardığını ve İstanbul Boğazı üzerinde hak iddia ederek buradan geçenlerden vergi aldığını söylemiştir. İmparator Aleksios Komnenos'un bir yandan Bizans tahtına göz dikenlerle bir yandan da batıdaki Bizans topraklarının Normanların istilasına karşı Süleymanşah'ı bir kurtarıcı kuvvet olarak gördüğünü, üstelik yapılan bir anlaşma ile Süleymanşah'ın elindeki yerlerin artık Türklere ait olduğunu tasdik eden imparatorun Anadolu toprakları üzerindeki hakkından feragat ettiğini kaydetmiştir. Ancak olayların hiç de Bizanslıların düşündüğü gibi değil Süleymanşah'ın tam bağımsız egemen bir hükümdar gibi kendi başına hareket ettiğini belirten Laurent, hatta Süleymanşah'ın, 1081 yılında ne Bizans İmparatorluğu'nu ne de Sultan Melikşah'ı dinlediğini, üstelik halifenin izni olmadan "Sultan" unvanını da kullanmaya başladığını söyleyerek Süleymanşah'ın toprağı, ordusu ve geliri ile tam bağımsız bir ülkenin sultanı olduğunu iddia etmiştir. Ona göre 473/1081 yılında İznik merkezli bir Anadolu Sultanlığı kurulmuştu ve bu devletin kurucusu ve ilk hükümdarı Arslan Yabgu'nun torunu Süleymanşah idi.³³

İbrahim Kafesoğlu'nun Görüşü

484/1092 yılı iddiasında bulunan İbrahim Kafesoğlu, bu tarihi ilk ve kesin kuruluş tarihi olarak değerlendirmiştir.³⁴ Kafesoğlu, Osman Turan'ın "... hatta ortaya iki sultan çıkararak kendi kudretini artırmak maksadı ile (halife'nin) Süleyman'a <sultanlık> tevcihinde bulunması tabii idi. Porsuk'un çekilişinden sonra Melikşah'ın da Süleyman'a <melik> unvanı vermiş olması da vârid idi." sözlerini tenkit ederek Süleymanşah'ın halife tarafından verilmesi muhtemel "Sultan" unvanını almasının mümkün olmadığını ancak bu unvanın halife tarafından tasdik edilebileceğini belirterek hayatını milletinin bekasına adayan ve dünyevî iktidarını artırma cihetine gitmeyen Süleymanşah'ın, Selçuklu hanedan

³² Attaleiates, *a.g.e.*, s. 262-263; Bryennios, *a.g.e.*, s. 147; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 87 v.d; Özeydin, Abdülkerim, *a.g.m.*, s. 102; Coşkun Alptekin, *a.g.m.*, s. 214.

³³ Laurent, *a.g.m.*, s. 226.

³⁴ Kafesoğlu, *a.g.m.*, s. 28.

geleneğine ters düşecek şekilde Fâtımî devletinin hâkimiyetini tanınmasının mümkün olamayacağını hele Büyük Selçuklu Devleti'nin muktedir olduğu Sultan Melikşah devrinde halife tarafından verilen böylesine geniş çaplı bir unvan neticesinde devlet kurma girişimi gibi nüfuza sahip olmadığını savunmuştur.

Kafesoğlu, Türkiye Selçuklu Devleti'nin hem fiili hem de hukukî kuruluşunu, 484/1092 tarihinde Sultan Melikşah'ın vefatına müteakip meydana gelen iktidar boşluğunda esir buldukları İsfahan'dan Anadolu'ya kaçarak gelen Kutalmış'ın torunları Kılıç Arslan ve kardeşi Dâvud (Kulan) Arslan zamanına tesadüf ettirmektedir. Ona göre 484/1092 yılına kadar meliklik olan Türkiye Selçuklu Devleti, Kılıç Arslan'ın idareyi tek başına ele almasından sonra bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesindeki yerini almıştı. Buna Anna Komnena ve Urfalı Mateos'un "*Büyük Süleyman'ın iki oğlu İsfahan'dan sür'atle İznik'e geldiler, sevinçle karşılandılar, Ebu'l-Gâzi şehri onlara teslim etti. İki kardeşten büyüğü, Kılıç Arslan Sultan seçildi.*"³⁵ şeklindeki kaydı delil olarak göstermiştir.³⁶

Türkiye Selçuklu Devleti'nin 484/1092 yılında kurulduğu fikrini tahlil edildiğinde şu hususun dikkatlerden kaçırılmış olabileceği kanaatindeyiz. Süleymanşah'ın 478/1086 yılında vefat etmesinden sonra Kılıç Arslan'ın tahta çıkış tarihine kadar geçen altı yıllık sürede, devletin ve onun teşkilatının ortadan kalkması için yeterli bir süre görülmektedir. Hal böyle iken Kılıç Arslan'ın İznik'e gelip hükümdar olduğunda bir devlet teşkilatı bulması ya da bu yapıya benzer bir müessesenin bulunması var olan yapının meliklikten ziyade bize burada bir devletin mevcut olduğunu göstermektedir.

Abdülkerim Özaydın'ın Görüşü

Abdülkerim Özaydın, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşuna ilişkin, dönemin çağdaş kaynaklarını ve bu alanda fikir ileri süren araştırmacıların görüşlerini tahlil ederek bir değerlendirme ortaya koymuştur.³⁷ Özaydın, "Süleymanşah'ın Anadolu'ya girdikten sonra nerelerde faaliyette bulunduğu kesin olarak belli değildir. Bazı kaynaklara göre Konya ve civarında harekâta bulunmuş, Konya ile yakınında bulunan Gâvele kalesini almıştır. Onların bu başarılarını hangi tarihlerde gerçekleştirdikleri de bilinmemektedir. Fakat Konya'nın yaklaşık 467/1075 yılında Selçukluların eline geçtiğini söyleyebiliriz. Kutalmışoğullarının eline geçen bu önemli şehrin onlar tarafından karargâh ve

³⁵ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 206; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 164, 187, 218.

³⁶ Kafesoğlu, *a.g.m.*, s. 28.

³⁷ Abdülkerim Özaydın, *a.g.m.*, s. 95-105.

merkez olarak kullanıldığı kabul edilebilir"³⁸ sözleriyle Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş tarihine ilişkin bir değerlendirme yapmaktan kaçınmıştır.

Muharrem Kesik'in Görüşü

470/1078 yılında Bizans tahtında bulunan VII. Mikhail Dukas'ın Türklerin Anadolu'da gerçekleştirmiş olduğu yağma faaliyetleri ve imparatorluk merkezinde baş gösteren kıtlık nedeniyle isyan hareketleriyle zor durumda kaldığını belirten Muharrem Kesik, uzun süreden beri Anatolikon Theması'nın³⁹ komutanlığında bulunan Nikephoros Botaneiates'in saltanat iddiasıyla Kütahya'dan İstanbul'a doğru hareket ettiğinden bahsetmiştir. Botaneiates'in İstanbul'a doğru hareket ettiğini öğrenen imparator ise Süleymanşah ile anlaşarak Botaneiates'i durdurması karşısında kendisine bol bol ihsanda bulunacağını söylemiştir. Süleymanşah'ın kendisine bağlı birlikler ile anlaşmanın hemen ardından Botaneiates'in ordusunu adım adım izlediğini ve geçiş güzergâhına bir dizi önlemler aldığından söz eden Kesik, Botaneiates'in Malazgirt Savaşı'ndan önce Sultan Alp Arslan'a karşı isyan ederek Anadolu'ya gelen Selçuklu beyi Erbasan'ı Süleymanşah ile anlaşmak üzere gönderdiğini ve Süleymanşah ile anlaşan Botaneiates'in bu şekilde İznik şehrine girebildiğini belirtmiştir. İznik'te imparator gibi karşılanan Botaneiates'in İznik'ten İstanbul'a giderken Türkler'den tekrar destek istediğini ve Selçuklu kumandanlarının kendisini sonuna kadar destekleyeceklerini belirttiklerini ve Botaneiates'in 1078 yılında Bizans tahtına oturduğunu ve sonuç olarak Botaneiates ile birlikte İznik'e giren Selçuklu birliklerinin buradan çıkmadıklarını işaret ederek 470/1078 tarihinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulduğunu söylemiştir.⁴⁰ Bize göre kuruluşa ilişkin bir tarih vermek lazım gelirse şüphesiz gelişen olayları yakından takip eden Bizans tarihçilerinin anlattıkları çok dikkatli incelenmelidir. Kesik de Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu açıklarken bu hususu dikkate alarak Bizans tarihçileri Attaleiates, Bryennios ve Zonaras'ın anlatımlarına dayalı olarak 1078 yılı olarak göstermiştir. Her ne kadar 1078 tarihi kronolojiye ve tarihi olaylara uygun düşse de Türkiye Selçuklu Devleti daha sonra kurulmuş olması muhtemel gözükmektedir.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz araştırmacılar tarihî kayıtlar ve kendisinden önce yapılmış çalışmalar ışığında Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu hakkında değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Osman Turan'ın da kendi görüşünü temellendirdiği el-Azîmî'nin 1075 yılı haricinde başka herhangi bir

³⁸ Abdülkerim Özaydın, *a.g.m.*, s. 100-101.

³⁹ Günümüzde Konya, Afyon ve Isparta illerini de içine alan bölge.

⁴⁰ Muharrem Kesik, *a.g.e.*, s. 146 vd.

kaynakta net bir bilgiye ulaşamıyoruz. Ancak tarihî kayıtlar karşılaştırmalı tahlil edildiğinde; el-Azîmî'nin devletin kuruluşuna dair vermiş olduğu 1075 tarihinden ziyade Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin 1075 yılı kayıtları içerisinde vermiş olduğu Kutalmışoğullarının Urfa ve Birecik yöresinde faaliyette bulunmaları akla daha yatkın gelmektedir.⁴¹ Nitekim Malazgirt Savaşı'ndan sonra Bizans'ın savunması çökmüş ve Artuk ve Tutak gibi kumandanlar Anadolu'da akınlar düzenleyip haraç almaya başlamışlardı. Anadolu'da meydana gelen bu yağma olaylarını detaylıca kaydeden Attaleiates, Bryennios ve Anna Kommena⁴² ancak Kutalmışoğullarından 1078 yılında imparatorluk iddiasında bulunan Botaniates ile irtibata geçince zikretmektedir. Bizce tarihî olaylara yakınlığı ve görgü tanıklığı sebebiyle her olayı detaylıca anlatan Bizans kaynakları 1075 tarihi gibi erken bir zamanda İznik'te bir Selçuklu Devleti varlığından bahsetmemesi muhtemel görünmemektedir. Bu nedenle Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu hakkında Bizans kaynaklarına başvurmanın bizi daha sahil bilgiye ulaştıracağını mülâhaza ediyoruz.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş tarihine dair görüşlerden bize göre en uygun olanı taht iddiasında bulunan Nikephoros Melissenos'un imparator Botaniates'e karşı isyan ettiği 472/1080 yılına tekabül etmektedir.⁴³ Melissenos, Süleymanşah ile anlaşarak Batı Anadolu'da bulunan toprak ve bazı kaleleri Selçuklulara bırakması karşısında Selçuklulardan destek alacağını umarak imparatorluğunu ilan etti. İmparatorluk iddiasında bulunan önceki kişilerin isyan hareketlerinde olduğu gibi İznik'i karargâh yapıp başkent İstanbul'a yürümeye karar veren Melissenos'tan önce davranan Aleksios Komnenos İstanbul'da tahta çıktı. Melissenos'un verdiği yerleri boşaltmayan Süleymanşah'ın liderliğindeki Selçuklular, İznik başta olmak üzere Batı Anadolu'nun tamamında hâkimiyeti ele geçirdiler. Böylelikle otorite boşluğundan istifade eden Süleymanşah, İznik'i başkent yaparak Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuş oldu. Biz, "olayın geçtiği döneme yakın ya da doğrudan o dönemin kaynaklarına müracaat etme" ilkesiyle hareket edip Bizans kaynaklarına dayanarak vardığımız bu kanının yanlış olma ihtimalini her zaman bir kenarda tutuyoruz. Fakat yukarıda bahsettiğimiz gibi hem stratejik konumu hem de sağlam surları itibariyle kuşatma saldırılarına karşı bütün önlemleri almış olan bu şehrin bahsedilen tarihler arasında özellikle 467/1075 tarihi gibi oldukça erken bir tarihte Türkler tarafından ele geçirilmiş olabileceği fikrine karşın Bizans İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu iç isyanlar

⁴¹ Azîmî, *a.g.e.*, s. 26; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, s. 202.

⁴² Attaleiates, *a.g.e.*, s. 262-263; Bryennios, *a.g.e.*, s. 134.

⁴³ Melissenos isyanı hakkında detaylı bilgi için bkz. Batır, *a.g.t.*, s. 44-46.

sırasında vuku bulan otorite boşluğunda İznik'in ele geçirilip 472-473/1080-1081 yılında Anadolu'da ilk Müslüman Türk devleti olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulmuş olabileceği ihtimali daha makul gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme*, yay. haz. Erdoğan Merçil, C. I, İstanbul 1977.
- Aksarayî, *Müsâmeretü'l ahbâr ve müsâyeretü'l-ahyâr*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2000.
- Alptekin, Coşkun, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, (ed. H. Dursun Yıldız), c. VIII, İstanbul 1989, s. 209-406.
- Anna Komnena, *Alexiad-Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 1996.
- Attaleiates, Mikhael, *Tarih*, çev. Bilge Umar, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.
- Ateş, Ahmet, "Yabgulular Meselesi", *TTK Belleten*, C. XXIX/115, Ankara 1965, s. 517-525.
- el-Azîmî, *Azîmî Tarihi - Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538=1038/39-1143-44)*, (metin, çev., notlar ve açıklamalar. Ali Sevim), Ankara 2006.
- Batır, İsmet Burak, "Selçuklu Başkenti İznik", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.
- Bryennios, N.: *Tarihin Özü*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.
- Cahen, Claude, "Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)", (çev. Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız), *TTK Belleten*, c. LI/201, Ankara 1987, 1375-1431.
- Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997.
- Gregory Abu'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), C. I, Ankara 1999.
- Hüseyinî, *Ahbârü'd-devleti's-Selcûkiye*, çev. Necati Lugal, Ankara 1943.
- Kafesoğlu, İbrahim Sultan *Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953.
- _____, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10-11, (1981), İstanbul, s. 1-28.
- Kesik, Muharrem, *1071 Malazgirt Zafere Giden Yol*, İstanbul 2013.
- Kesik, Muharrem, *Anadolu Türk Beylikleri*, İstanbul 2018.
- Köymen, Mehmet Altay, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1993
- _____, "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *TTK Belleten*, C. LVII/218, (1993), 71-79.
- Mikhael Attaleiates, *Tarih*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 2008.
- Nikephoros Bryennios, *Tarihin özü : (Anadolu'da ve Rumeli'nde 1070-1079 döneminin tarihi)*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 2008.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 2017.
- Özaydın, Abdülkerim, "Anadolu Selçukluları", *İslâm Tarihi*, (ed. Burhaneddin Kayıhan), c. VIII, İstanbul 1994, s. 86-134.
- _____, Özaydın, Abdülkerim, "Arslan b. Selçuk", *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 402-403.
- Reşîdüddîn Fazlullah, *Câmiü't-tevârih*, çev. E. Göksu-H. H. Güneş, İstanbul 2010.
- Sevim, Ali, *Anadolu Fatihi Kutalmuşoğlu Süleymanşah*, Ankara 1990.
- _____, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 2000.
- _____, "Kutalmuşoğlu Süleymanşah ve Devleti", *Makaleler*, (yay. haz. E. Semih Yalçın, Süleyman Özbek), Ankara 2005.
- Sevim, Ali-Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi – Siyaset, Teşkilât, Kültür*, Ankara, TTK Yayınları, 1995.
- Sevim, Ali-Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi-Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara 1989.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân fi târihi'l-â'yân*, (çev. Ali Sevim), Ankara 2011.

- Stanley Lane-Poole, *Düvel-i İslâmiyye*, (çev. Halil Ethem), Ankara 1927.
- Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi: İkinci Kısım (1042-1195)*, çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara, (T.T.K. kütüphanesi No:44' de yayınlanmamış tercüme), 1944.
- Togan, Zeki Velidî, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, c. I, İstanbul 1946.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2004.
- _____, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 2003.
- _____, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1993.
- _____, "Süleymanşah I", *İA*, c. XI, s. 201-219.
- _____, "Anatolia in the Period of the Seljuks and The Beyliks", *The Cambridge History of Islam*, (ed. P.M. Holt-Ann. K.S Lambton ve Bernard Lewis), c. I, Cambridge 1970, s. 231-262.
- Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayî-nâmesi (952 - 1136) ve Papaz Grigor'un zeyli (1136 - 1162)*, (çev. Hrant D. Andreasyan), Ankara, 1987.
- Vasiliev, A. A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, İstanbul 2016.
- Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, İstanbul 1944.
- Zonaras, *Tarihlerin özeti: kitap XVII-XVIII*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 2008.